

A most közreadott Gyöngyösi-levél nem ad újat költői munkásságát illetően, de mint életrajzi adalék jól illeszkedik a Thaly és Nagy Iván által közreadott levelezéshez, s rávilágít az öreg költő utolsó éveinek gazdasági gondjaira, vesződéseire.

SZILÁGYI FERENC

VITNYÉDY JÁNOS FRANCIA VERSE 1663-BÓL*

Vitnyédy István Zrínyi Miklós bizalmas híve volt: munkásságát jogászi, kancellári, tanácsadói minőségben fejtette ki az 1650-es évek elejétől egészen „a század phoenixének” 1664-es haláláig. Tevékenységét Zrínyi is, a kor magyar közéleté is sokra tartotta.¹

Vitnyédy — s ezt jellemző adatnak tartjuk — egyaránt szerepel Nagy Iván *Magyarország családai* című munkájában,² mely szándéka szerint „a magyar korona alatti országok összes nemes családait tartalmazza”, valamint Házi Jenő könyvében, a *Soproni polgárcsaládokban* is.³

A nemességet 1613-ban kapta meg a Vitnyédy család, tehát egy évvel István születése után, aki pályája, mentalitása szerint polgárnak tekinthető; címe, szerzett vagyona szerint nemes; nagy műveltsége, tevékenységének súlya, kiterjedtsége már főemberré emelik, legalábbis Bethlen Miklós, aki 1664-ben nála vendégeskedett, mint „lutheránus prókátort és főembert” említi.⁴ Zrínyi így írt róla: „Jó embernek ismerem és többre tartom a jóhízemű lutheránust, mint a rossz hízemű katolikust.”⁵

* Ez a dolgozat az ELTE Zrínyi-szemináriumán készült.

¹ A Zrínyi—Vitnyédy kapcsolatról lásd Klaniczay Tibor: *Zrínyi Miklós*. 2., átdolg. kiad. Bp. 1964. 532—537.; Kovács Sándor Iván: *A lírikus Zrínyi*. Bp. 1985. 67, 359.

² Nagy Iván: *Magyarország családai*. XII. köt. Pest, 1865. 231—233.

³ Házi Jenő: *Soproni polgárcsaládok*. I. köt. 442. Bp. 1982.

⁴ Bethlen Miklós *Önéletírása*. Kiad. V. Windisch Éva. I. köt. Bp. 1955. 204.

⁵ Idézi Klaniczay Tibor: *I. m.* 534.

Egyéni nagyrabecsülés és messzire tekintő politikai megfontolások fűtétek egyre szorosabbra mindkét részről e kapcsolatot. Vitnyédynek Zrínyi érdekében kifejtett hatalmas szervező munkája a Zrínyi politikájával való, személyes rajongásig fokozódó azonosulással magyarázható. Klaniczay Tibor mutatja ki Zrínyi gondolatainak Vitnyédy leveleiben való jelenlétét: Vitnyédy annyira magáévá tette, oly élénk elmével dolgozta fel ezeket az eszméket, hogy érvelve magától értetődő természetességgel jönnek tollára.⁶

Így volt ez Zrínyi külpolitikájával is, ismerve Vitnyédy erős Habsburg-ellenes beállítottságát. 363. levelében ilyen szavakkal él, mikor Magyarország akkori királyáról, I. Lipótról ír: „Hiszem csodára méltó dolog ez, hogy koronás királya nyilván való árulója, hazánk és annak szabadságos törvényének poroszlója, magában minden úton rossz és semmirekellő”.⁷

A francia orientáció, mely Zrínyi külpolitikáját jellemezte, Vitnyédy esetében nem a nagypolitika szintjén jelentkezett: Vitnyédy csak végrehajtó és tanácsadó lehetett, az ő vonzódása a franciákhoz inkább személyesebb, nem annyira a politikához kötődő volt, bár ismeretes tárgyalásokon való részvétele is.⁸ Az alább következő adatokból az is kiderül, hogy e szimpátia nemcsak saját működésében, de fiai nevelésében is érvényesült.

*

Legidősebb fiát, Jánost külföldi egyetemeken taníttatta. A fia nevelését erős kézben tartó apa, nem sokkal azután, hogy János hazatért Wittenbergből, 1659 májusában Strassbourgba küldte.⁹

Az ott töltött idő gyümölcseinek tekinthető az a francia nyelvű vers, mely egy 1663-ban, Tübingenben kiadott több nyelvű kiadványban jelent meg. A versgyűjteményt *Carmina lugubria* címmel¹⁰ az 1662-ben elhunyt ifjabb Vitnyédy István¹¹ emlékére adták ki, tübingai tanárok, diákok — köztük néhány magyar — latin, német görög, héber és magyar nyelvű verseit tartalmazza. Ezek között találjuk Vitnyédy János, az elhunyt István bátyja francia versét:

⁶ Uo. 536.

⁷ Vitnyédy István *Levelei 1652–1664*. Kiad. Fabó András. Magyar Történelmi Tár, 1871. XVI. 160.

⁸ Klaniczay Tibor: *I. m.* 642, 789.

⁹ Vö. Házi Jenő: *I. m.* 441–442.

¹⁰ Az OSZK-ban két példánya: RMK I. 1007.

¹¹ Vitnyédy Istvánt 1654. jan. 2-án keresztelték, meghalt 1662. nov. 25-én. Vö. Házi Jenő adatai: *I. m.* 442.

Les Dieux qui tout flechissent par puissance sacrée
Ont soubmis a leur Loix tout les hommes du monde,
Leur temps ont mesure sur terre sur onde
A deux doigts de longueur; Tellement que d'entrée,

On est autant subject a leur flesches mortelles
Estant dans le berceau qu'en suivant ce grand Mars
Qui porte son Carquois, tou siours tout plein de dards
De flesches envenimées, gardé de'ses Rondelles.

Puis donc que telles loix a donné la Nature
Moderes vos chagrins, quittes tant de douleurs
Quittes les desplaisirs qui vous rongent le coeur
Preprenez vostre haleine bandez vostre blessure:

Vostre fils bien aimé jouit des saintes plaisirs
De l'immortalité, vous ne le verres plus,
Il est mort, il est mort, il est monté la sus,
Ou c'est qu'il vous attend du'n bien heureux désir.

Consolationis et intimi doloris ergo
apposuit Filius humillimus
IOHANNES WYTTNIEDY
in & de Musay¹²

¹² Szó szerint: „Az istenek, akik mindenkit sújtanak szent hata-
mukkal, alávetették törvényüknek a föld minden emberét, idejüket a
földön és vizen két ujjnyi hosszúra mérték; már kezdetektől // Ha'a-
los nyilaik célpontjai vagyunk, a bölcsőben lévén csakúgy, mint
követve e nagy Marsot, ki tegezét mindig dárdákkal és mérgezett
nyilakkal telve hordja pajzsától védve. // És mivel ilyen törvényt adott
a természet csillapítsa fájalmát, hagyja el a sok csalódást, hagyja
el a bánatot, mely összetöri a szívet, vegyen újra levegőt, kösse be
sebeit: // az ön szeretett fia a halhatatlanság szent örömét élvezi, nem
látja őt újra, meghalt, meghalt, felszállt oda, hol most boldog remény-
nyel önt várja.”

A sirató vers szerény — néhány szabadosságtól sem mentes — verses magyar fordítása a következő:

Mindenen szent erővel győző istenek
Törvényének súlyával él e földnek embere,
S csupán ujjuk kimérte röpke élete
Vizen s a szárazon; Alig születve meg

Halálos ijjaik elé vagyunk mi tartva,
Ringván a bölcsőben vagy járva Mars nyomán,
Ki nyillal, dárdákkal tegezt visel vállán,
S mindenkor védi őt kemény jó ércű pajzsa.

Hogy ily sorsot szabott reánk a természet,
Nyugtassa bánatát, enyhítse kínjait,
Tegyen gyógyírt sebére, ez mi csillapít
Fájdalmat s azt, mi összetörné sziveinket:

Kedves fiáé már a halhatatlanok
Szent üdve, ám őt többé nem láthatja már,
Halott, halott, fölszárnyalt, ott most Önre vár,
S gyermekarcán boldogságos remény ragyog.

A vers mint irodalmi alkotás nem képvisel jelentősebb értéket, ám keletkezésének időpontja igen becselessé teszi, mivel eddigi ismereteink szerint ez a legkorábbi olyan vers, mely magyar szerzőtől, magyar földön francia nyelven született,¹³ s ráadásul olyan időszakban, melyről — Vörös Imre tanulmányát idézve — elmondhatjuk, hogy a Habsburg-ház ellenreformációs politikája visszavetette a francia–magyar nyelvi kapcsolatok fejlődését, s „az a sajátos helyzet alakult ki, hogy a francia nyelvtudás többnyire a császári-katolikus ideológia elutasításával állott összefüggésben”.¹⁴

Vitnyédy János francia verséből arra következtethetnénk, hogy János híven követte atyja elképzeléseit, ám nem így volt. Az apa és fia

¹³ Az első magyarországi francia verselőnek az irodalomtörténetírásunk Galántai Fekete János grófot tartja. Vö. *Galánthai gróf Fekete János kiadatlan francia költeményei*. Kiad. Rosta Livia. Pécs, 1933.

¹⁴ Vörös Imre: *A francia nyelv oktatása Magyarországon a XVIII. században*. Bp. 1976. 80. Klny. a Magyar Pedagógiából.

viszonya igen feszült: János, ki már itthon, „jóanyját megasztigálta”, külföldön tanulva elzúllott, korhely életet élt, párbaiban valószínűleg meg is csonkult.¹⁵ Atyja végül megszüntette anyagi támogatását, ami figyelemre méltó gesztus, ismerve Vitnyédy bőkezűségét, mellyel többeket támogatott külföldi tanulmányaik során, mint például Dömötöri Györgyöt és Fabricius Jánost, hogy két olyan alumnust említsünk, akik szintén szerepelnek a *Carmina lugubriában*.

Viszonyuk később sem javult, mint arról 1664-ben írt 440. levelében Vitnyédy István beszámol: „Én reám úgy hallom, igen haragusznak az udvarban és az táborban, azzal vádolnak, hiszem, hogy én a végre ittam volna leányom lakodalmán, adj isten az francia király legyen urunk. Részeg nem voltam, meg sem bolondultam, hogy azt cselekedtem volna, hanem ha az volna, az, mely ebet agyon akarnak verni, dühös nevéet költik (. . .) Az én fiam hallom igen szorgalmatos eszköz volt ezekben.”¹⁶

Az 1664-es esztendő új fejezetet jelentett a Vitnyédy család francia kapcsolatainak történetében. Ekkor érkeztek francia önkéntes csapatok Magyarországra, s ezek az egységek tevékenyen kivették részüket a törökellenes harcból; a szentgotthárdi csata számos hőse és hősi halottja francia volt.

E csapatokat Zrínyi nevében maga Vitnyédy fogadta, majd szállításukon is tiszteletét tette. Itt a franciák leszögezték, „nem öfölségéért, hanem miérettünk jöttek”, ezek után egész este csak Zrínyi egészségére volt hajlandó inni a társaság.¹⁷ Vitnyédy két fia, Pál és Zsigmond¹⁸ is jelen lehetett e találkozón, amint erről a két gyermek fennmaradt albuma tanúskodik.¹⁹ Valószínűleg ez volt az első alkalom, amikor a francia tisztektől származó első album-beírások keletkezettek. Erre enged következtetni az a tény, hogy az albumokban nemcsak azonosak a bejegyzések, de néhol sorrendjük is megegyezik, mintha az asztalnál ülve adták volna körbe a két albumot a Zrínyi nevével ajkukon egyre jobb kedvre derülő francia tisztek.

¹⁵ Vitnyédy István *Leveli*. id. kiad. 55.

¹⁶ Uo. 236.

¹⁷ Uo. 224.

¹⁸ Vitnyédy Pál keresztelve 1649. ápr. 4-én., Vitnyédy Zsigmond keresztelve 1657. szept. 12-én. Vö. Házi J.: *I. m.* 442.

¹⁹ Vitnyédy Pál és Zsigmond albumai: OSZK., Oct. Lat. 135, 136. Itt mondunk köszönetet R. Várkonyi Ágnesnek, aki az ELTE Régi Magyar Irodalmi Tanszéke Zrínyi-szemináriumának figyelmét felhívta az albumokra.

Egy másik alkalom, amelyről tudjuk, hogy sok francia volt jelen, Vitnyédy leányának, Erzsébetnek a lakodalma.²⁰ Az eseményre 1664 őszén, nem sokkal október 10-e előtt kerülhetett sor. Ekkor már búcsúztak a francia tisztek.

A francia album-bejegyzések nem tartalmazzak dátumokat, közvetett forrásokból azonban tudható, hogy csak 1664 nyarán és őszén keletkezettek (július közepétől október közepéig), ám Vitnyédy leveleit lapozgatva egy névvel kapcsolatban lehetőség van pontosabb időmegjelölésre is. Ez a név de Mauleurier grófé, aki, mint arról augusztus 5-én kelt levelében Vitnyédy beszámol,²¹ nála vendégeskedve épült írel a szentgotthárdi csatában szerzett sebéből, sőt, a gróf elmondta neki azt is, hogy a csatában mely franciák estek el. A felsorolt hat név természetesen nem jelentheti a teljes veszteséglistát, de érdekességként megemlíthetjük, hogy közöttük van az a Marqui de Villeroy, aki mind Pál, mind Zsigmond albumába másodikként jegyezte be a nevét.

Nagy valószínűséggel mondható tehát, hogy a francia tisztek két alkalommal írták be nevüket az albumokba. Erre utal az a körülmény is, hogy de Mauleurier gróf után az egyetlen George de Seu(v)-relen kívül nem akad olyan, aki valamelyik albumban is előrébb szerepelne nála. Az utolsó bejegyző is azonos mindkét helyen: Alexandre de Cheneun.

Vitnyédy Pálról Kosáry Domokos tanulmányából még azt is megtudjuk, hogy rajongott a franciákért, minden idejét velük töltötte – még süvegét is elcserélte egy francia kalapra.²²

Vitnyédy 1664. október 18-án levélben búcsúzik Colignitól és Filadastól, a franciák jeles tisztjeitől, mielőtt az utolsó „gall csapatok” is elhagyták volna az országot.²³ A Coligninak szóló levélben nagyon udvarias formában kéri támogatását, ha majd egyszer (aliquando) fia Franciaországba megy tanulmányokat folytatni. Nem derül ki, melyik fiára gondolhatott, a terv csupán mint lehetőség merült fel, de Vitnyédy – alapos ember lévén – itt is biztosítani kívánta magát.

Fennmaradt – és mindmáig sajnálatosan kiadatlan – könyvtárjegyzékéből is kiderül, mennyire érdekelte a francia nyelv és irodalom, általában az idegen nyelvek ismerete. Voltak olasz és francia szótárai és nyelvkönyvei, de még török nyelvtant is tartott könyves-

²⁰ Vö. Vitnyédy I. *Levelei*. id. kiad. 236.

²¹ Uo. 230.

²² Kosáry Domokos: *Français en Hongrie 1664*. Revue d'Histoire Comparé, 1946.

²³ Vö. Vitnyédy I. *Levelei*. id. kiad. 242–244.

polcán,²⁴ s tudjuk máshonnan is, hogy fiait törökül ugyancsak tanította.²⁵

Az elmondottakat összegezve megállapíthatjuk, hogy Zrínyi francia orientációjú külpolitikáját egyik leghűségesebb, legbeisőbb embere nem csupán politikusként támogatta, de ez a francia orientáció a család személyes kapcsolataira és általános kulturális érdeklődésére nézve is meghatározó volt.

BÍRÓ PÉTER

BOROSNYAI LUKÁCS SIMEON FRANCIÁBÓL ÁTDOLGOZOTT MAGYAR SZONETTJE (1778)

Ismeretes, hogy csak nagy késsedelemmel jutunk el a szonettíró irodalmak konfraternitásába; Faludi Ferencé az érdem a XVIII. század hetvenes éveiben. *Olasz sonetto formára A pipáru*l írott verse műfaji és formatörténeti jelentősége ellenére nem vált széles körben ismertté. Csokonai *Az esztendő négy szakasza* című verse már majdnem tökéletes szonett; az alig ismert rövid életű Farkas Károly 1805-ben idegen nyelvű szonett verses magyar fordítását végzi.¹ 1809. április 11-én Kis Jánosnak írott levelében Kazinczy Ferenc túlcserdülő literátori öntudattal írja barátjának: „Sonettet magyarul soha nem írt még senki”, rögvest mellékeli is a — tudomása szerinti — első magyar szonettet, mely kevéssel előtte csordogált ki pennájából.² Kazinczy diadalmas bejelentése után csak sokkal később derült ki, hogy mégsem a széphalmi mestert illeti az első magyar szonett írá-

²⁴ A Vitnyédy-könyvtárjegyzékről lásd Klaniczay T.: *I. m.* 533. Az Országos levéltárban őrzött kézirat (OL Kamarai Lymbus, ser. III. saec. XVII. fasc. 15–16. B. 2278) xeroxmásolatát Hausner Gábor szívésségéből használtam. A Vitnyédy-könyvtár olasz és francia anyagát érdemes lenne behatóbb vizsgálatban részesíteni, egyes tételit bibliográfiailag meghatározni.

²⁵ Vö. Kovács S. I.: *I. m.* 424.

¹ Kunszery Gyula: *A magyar szonett kezdetei*. Bp. 1965. (Iroda lomtörténeti Füzetek, 47.) 14–21.

² Uo. 13–14, 22–28.